

1.04 blauwdruk Vierhouten Piori 2008-4

SURVIVAL OP DE VELUWE

ARIEN EN GEERTJE VAN ESSEN

Tegenwoordig is het dorp Vierhouten op de Noord-Veluwe een aantrekkelijke en geliefde vakantiebestemming in een bosrijke omgeving. Rond 1850 echter, het jaar waarin onze museumboerderij Vierhouten werd gebouwd, was Vierhouten niet alleen een moeilijk bereikbaar en afgelegen dorp, maar bood het landschap rondom het dorp, in tegenstelling tot wat de naam doet vermoeden, een kale en onherbergzame aanblik. De meeste gronden moesten nog in cultuur worden gebracht, er was nauwelijks infrastructuur en op wat laag hakhout na bepaalden (tot ver in de negentiende eeuw) uitgestrekte heidevelden het beeld.

Veluwse woestijn

Over dit 'lege' land had de wind vrij spel en ondanks pogingen om door bosaanplant het zand te bedwingen, bleven zandverstuivingen een constante factor van gevaar. De paden rond Vierhouten lagen dikwijls zo diep onder het stuifzand, dat de vergelijking met een woestijn niet ongewoon was.

De 'woeste gronden' op de Noord Veluwe behoorden tot de armste zandgronden van de gehele Veluwe. De opbrengsten waren laag en er was een grote hoeveelheid mest nodig om een enigszins redelijke oogst van de akkers te verkrijgen. Armoede en gebrek waren dan ook schering en inslag voor de gewone man. Daar stond tegenover dat het leven op een boerderij relatief goedkoop was. Met een kleine moestuin, een paar kippen en wat kleinvee was er vaak toch voldoende voedsel: van de rogge bakte men brood, van wol en vlas werden kleren gemaakt en de veestapel leverde melk, boter, spek, vlees en leer.

De familie Van Essen

Dit was ook de situatie voor de opeenvolgende generaties bewoners van onze Veluwse boerderij. Van 1878 tot 1922 woonde de familie Van Essen-Van der Veen er. Ariën en Geertje kregen tien kinderen waarvan er uiteindelijk maar vijf in leven bleven ('opa heeft vaak een kistje moeten maken'). In 1887 telde het gezin zeven gezinsleden: vader Ariën, moeder Geertje, de drie dochters

Matje, Teuntje, Jannetje en de jongste, zoon Arie. Grootvader Arie woonde, zoals dat vroeger gebruikelijk was, bij het gezin in.

Net als de meeste Veluwse boerderijen uit die tijd, was de boerderij klein en eenvoudig ingericht. Koken en slapen gebeurde in één hoofdvertrek (heerd). Hier speelde het dagelijkse leven zich af; er werd gekookt, geleefd en geslapen. In het achterste deel van de boerderij huisde het kleinvee: welgeteld ging het om 1 koe, 1 varken, 1 pink en wat kippen. Voor de boerderij lag een moestuin, achter een veldje voor de aardappelen en opzij van het woonhuis stond een kleine bakoven waarin de soppe voor het varken werd gekookt en het brood werd gebakken.

Ariën van Essen was jachtopziener en werkte als losse landarbeider bij een boer in de buurt. In slappe tijden bood de bosbouw uitkomst. De aanplant van helmgras - om de zandverstuivingen te beteugelen - en het potten van dennenkorrels was weliswaar zwaar en slecht betaald werk, maar de inkomsten waren een welkome aanvulling op het karige budget. Ook de kinderen in het gezin droegen hun steentje bij met het zoeken naar bosbessen tijdens de zomermaanden.

Bij de foto's.

Boven: de boerderij uit Vierhouten zoals deze nu op het museumterrein staat / Midden: aanplanten van bos op de kale gronden / Onder: Ariën van Essen voor de boerderij / Rechtsonder: Ariën en Geertje van Essen.



Wanneer Ariën van Essen voor werk van huis was stond Geertje er op de boerderij alleen voor; een klein bedrijf kon zich immers geen meid veroorloven.

Geertje was in feite de spil van het kleine boerenbedrijf. Naast het huishouden en de zorg voor het kleinvee, onderhield zij de moestuin en verwerkte ze het vlas tot linnen.

Op vrijdag bracht Geertje de zelfgekarnde boter lopend naar de markt in Harderwijk, een afstand van ongeveer 15 km, wat neerkwam op 3 uur heen en 3 uur terug.

In het voorjaar en in de zomer werd het geld verdiend om het hele jaar te kunnen doorkomen en eventuele schulden bij de kruidenier of bakker, bij wie men had kunnen 'poffen', af te lossen. Wanneer aan het einde van het seizoen het werk op het land gedaan was, brak er een onzekere tijd voor de familie aan. In de winter, bij vorst of sneeuw, moest het gezin zich maar zien te redden. Seizoenswerkloosheid was een normaal gegeven en het vereiste heel wat creativiteit om de eindjes aan elkaar te knopen.

Samen met zijn gezin had vader Ariën zo zijn eigen trucs om te overleven. Elk jaar in de herfst plantte Ariën achter de boerderij een veldje met boerenkool. Wanneer de boerenkool groot genoeg was en de hazen en konijnen zich in de buurt waagden om van het lekkers te gaan snoepen, zat vader Ariën met zijn geweer in de aanslag, op een stoof, achter een speciaal voor de gelegenheid uitgezaagd luikje in de deeldeur, klaar om het wild uit de boerenkool te schieten.

Overigens had hij niet altijd succes; wat dat betreft bood de jaarlijkse slacht van het varken meer kans van slagen. Nadat het geslachte varken eerst een dag op een ladder in de buitenlucht had gehangen om koud en stijf te worden, werd het op de - speciaal hiervoor van de duimen gehaalde deur - gelegd en vervolgens in stukken gesneden. Bij het aan stukken snijden van het vlees kreeg de deur dan een flinke jaap mee en nog steeds herinneren diepe krassen in de deur naar de voormalige geut (melkkamer) aan dit regelmatig terugkerend fenomeen.

Vierhouten nu

Tegenwoordig maakt onze boerderij uit Vierhouten vooral een 'knusse en gezellige' indruk, weliswaar klein en eenvoudig, maar juist dat draagt bij aan het geromantiseerde beeld dat veel van onze bezoekers ongetwijfeld met zich meedragen. Dat het vooral hard bikkelen was om de eindjes aan elkaar te knopen doet meer recht aan de sobere en harde realiteit van het leven van alledag van de gewone man op de Veluwe in de negentiende eeuw.

Marjolein Stege

Registratie & Documentatie